

GÜLAY KARAMAN**

Mesnevî’de Geçen “Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi” ve “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” Hikâyesine Göre İnsan*

Human According to “The Story of the Puppies of Goose That Are Trained By Chicken” and the Story of “Imprisonment of the Gazelle Puppy to the Barn of Donkeys” in the Masnavi

Ö Z E T

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, 13. yüzyılda Anadolu topraklarının yetiştirdiği, Türk-İslam edebiyatının güçlü bir temsilcisidir. Daha hayattayken büyük bir şöhrete kavuşan, döneminde herkesin sevgi ve saygısını kazanmış Mevlana, ölümünden sonra da eserleriyle insanlığa ders vermeye devam etmektedir. Mevlânâ’nın Mesnevî’inde geçen “Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi” ve “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” hikâyesi insanın mahiyeti ve üstün yetenekleri bağlamında incelenmeye uygun bulunmuştur. Kahramanları hayvanlar olan bu hikâyelerde verilmek istenen ileti, hemen hemen aynı tematik çerçevede ele alınarak okuyucuya ulaştırılır. Mevlânâ’ya göre insan, dünya toprağı üzerinde yeşeren bir tür olmakla birlikte kabiliyetleri sadece bu dünyaya yönelik

A B S T R A C T

Rumi, who was trained by Anatolian territory in 13th century, is a powerful representative of Turkish-Islamic literature. “The Story of the Puppies of Goose That Are Trained By Chicken” and the story of “Imprisonment of the Gazelle Puppy to the Barn of Donkeys” in the Masnavi were eligible to be examined in the context of the nature of human and the superior abilities. To be the hero in these stories of animals desired message is conveyed to the reader by taking almost in the same thematic framework. According to Rumi human is a kind that emerges from the soil of the world but his abilities are not only for this world. Indeed, human who is “can exactly be understood by the sea” in the words of Rumi belongs to eternity, in a way. Rumi’s works had come into being under the strong

* Makalenin Geliş Tarihi: 29.10.2016 / Kabul Tarihi: 24.11.2016.

Bu makale, 12-14 Ekim 2016 tarihleri arasında Selçuk Üniversitesi tarafından Konya’da düzenlenen VI. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi’nde “İnsanın Mahiyeti Bağlamında Mevlânâ’nın Mesnevî’inde Geçen İki Hikâye İle Andersen’in “Çirkin Ördek Yavrusu” Masalının Karşılaştırılması” başlığı altında sözlü olarak sunulan bildirinin bazı değişikliklerle gözden geçirilmiş hâlidir.

** Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (gkaraman@bartin.edu.tr).

değildir. Nitekim Mevlânâ'nın ifadesiyle "dilinden tam olarak denizin anlayacağı" insan bir yönüyle ebediyete aittir. Mevlânâ'nın eserleri, İslam tasavvufu ve vahdet-i vücûd nazariyesinin güçlü etkileri altında vücûda gelmiştir. Dolayısıyla Mesnevî'deki diğer hikâyeler gibi söz konusu edilen iki hikâyede de amaç dinî ve tasavvufî özdür. Mevlânâ, Mesnevî'nin en başında ney metaforu ile ortaya koyduğu beden ruh ikiliği ve ruhun asli vatanına duyduğu özlemi bu hikâyelerde hayvanlar âleminde örneklerle açıklar.

influence of Islamic mysticism and unity of existence theory. Therefore, the aim in both stories that have been mentioned as other stories in Masnavi is the religious and mystical essence. In these stories Rumi, explains the duality of soul and body and the longing of the soul to the original homeland with the examples from the animal kingdom which he brought up at the beginning of the Masnavi with nay metaphor.

ANAHTAR KELİMELEER

Mevlânâ, Mesnevî, hikâye, insan

KEYWORDS

Rumi, Masnavi, story, human

Giriş

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1207-1273), 13. yüzyılda Moğol istilaları, hanedanlar arası çatışmalar ve Haçlı seferleri yüzünden karmaşa içinde bulunan Anadolu topraklarının yetiştirdiği büyük bir mutasavvıftır. Daha yaşarken büyük bir şöhrete kavuşmuş, döneminde herkesin sevgi ve saygısını kazanmış olan Mevlânâ¹ ölümünden sonra da *Mesnevî* başta olmak üzere, *Dîvân-ı Kebîr*, *Fîhi Mâ Fîh*, *Mecâlis-i Seb'â* ve *Mektûbat*'ıyla insanlığa ders vermeye devam etmektedir.

Asıl adı Muhammed, lakabı Celâleddîn olan Mevlânâ, bugün Afganistan sınırları içerisinde yer alan Belh şehrinde 1207 yılında dünyaya gelmiştir. İslam dünyasında saygı belirtmek için büyük ve önemli kişilerin isimlerinden önce kullanılan "Efendimiz" anlamına gelen "Mevlânâ" lakabı Mevlânâ Celâleddîn Muhammed'den sonra özel bir isme dönüşmüştür. Babası Bahâüddîn Veled Horasanlı büyük bir âlim ve sufi olup Belh'teki mevcut siyâsî ve ilmî yapıdan hoşnutsuzluğu sebebiyle ailesini yanına alarak hicret etmiştir. Nişabur ve Bağdat'a uğrayan kabile, Hicaz'da hac vazifesini yerine getirdikten sonra uzun bir yolculuğun ardından Anadolu'ya ulaşmıştır. Kaynakların Belh'ten ayrılırken beş yaşında olduğunu naklettiği Mevlânâ, ailenin yedi yıl kadar kaldığı

¹ Ahmet Eflâkî, Mevlânâ'nın kendi dönemindeki şöhreti ile ilgili olarak *Menâkıbü'l-Ârifîn*'de şunları yazar: "Yine nakledilmiştir ki: Bu gazel ve Mevlânâ'nın zuhuru her tarafa yayılınca, Buhara'nın ve Deşt'in bilginleri ve şeyhleri ardı arkası kesilmeden Rum'a geliyor, Hazreti Mevlânâ'yı ziyarette bulunuyor ve o mânalardan denizinden inciler elde ediyorlardı. Derler ki, bir gün Buhara ve Semerkand'dan yirmi kişi gelip mürit oldu ve Konya'ya yerleşti." (Ahmet Eflâkî 1973: I/290).

Karaman’da Gevher Hatun’la evlenmiş, çocukluk ve ilk gençlik yılları dışında tüm ömrünü Sultan Alâaddin’in ısrarıyla yerleştikleri Konya’da geçirmiştir. Kaynakların ciddi bir medrese eğitimi ve tasavvuf terbiyesi aldığını belirttiği Mevlânâ, Konya’ya yerleştikten yaklaşık iki yıl sonra babası Bahâüddîn Veled’in vefat etmesi üzerine onun yerine geçmiş, Şam ve Halep’e giderek tahsilini ilerletmiştir. Şam’da bulunduğu sıralar Muhyiddîn-i Arabî, Evhadüddîn-i Kirmânî, Sadreddîn-i Konevî gibi mutasavvıf ve âlimlerle görüşmüş, onlardan istifade etmiş; Şems-i Tebrizî ile tanıştıktan sonra ilim ve irfanı aşk ve istiğrak ile birleştirmiştir. Vahdet-i vücûd ve tasavvuf anlayışıyla kaleme aldığı eserlerini dönemin edebî geleneğine uyarak Farsça olarak kaleme almıştır (Bkz. Şentürk ve Kartal 2007: 47-51; Mevlânâ 2009: 22-29).

1. Mesnevî’de Geçen “Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi” ve “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” Hikâyesi

Mevlânâ’nın mesnevî nazım şekliyle yazıldığı için *Mesnevî* ya da *Mesnevî-i Ma’nevî* adıyla anılan eseri; Hüsameddin Çelebi’nin Mevlânâ’dan Hakîm Senâî’nin *Hadîkatü’l-Hakîka’sı*, ve Ferîdüddîn Attâr’ın *Mantiku’t-Tayr’ı* gibi bir eser yazmasını istemesi üzerine yazılmıştır. Kaynakların bildirdiğine göre, Hüsameddin Çelebi bu arzusunun dile getirilmeden önce Mevlânâ böyle bir eser yazmayı düşünmüş ve ilk on sekiz beytini yazıp bitirmiştir. *Mesnevî*’nin geri kalan kısmı Mevlânâ’nın Meram Bağları’nda gezerken, semâ’ esnasında, hemen her yerde ve her vesileyle aklına gelen beyitleri Hüsameddin Çelebi’ye yazdırması suretiyle meydana gelmiştir (Şentürk ve Kartal 2007: 48). Aruzun fâ’ilâtün/fâ’ilâtün/ fâ’ilün kalıbıyla mesnevî nazım şekliyle yazılan 25618 beyitlik eser 6 ciltte tamamlanmıştır.

Mesnevî’de geçen “Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi” ve “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” hikâyesi insanın mahiyeti ve üstün yetenekleri bağlamında incelenmeye uygun bulunmuştur. İncelemeye geçmeden önce bu bölümde söz konusu hikâyelerin metinlerini vermek yerinde olacaktır.

1.1. “Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi”

“Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi”, *Mesnevî*’nin 2. cildinin 3752-3773. beyitleri arasında yer alır. Hikâye şöyledir:

“Tavuk, seni kanadı altında kaz gibi yetiştirdiyse de kaz yumurtasın. Senin annen, o denizin kazıdır; dadınsa topraktır ve kara sever. Gönlünde bulunan deniz isteği, canının o tabiatı annendendir. Senin kara isteğin, bu dadıdandır; dadıyı bırak, çünkü kötü görüşlüdür. Dadını karada bırak ve koş; kazlar gibi mana denizine gir. Annen, seni sudan korkutursa sen korkma ve çabuk denize doğru koş. Sen kazsın, karada ve denizde dirisin; tavuk gibi kümesi kokmuş değilsin. “Âdemoğullarını yücelttik” (Kur’ân-ı Kerim, İsrâ, 17/70) padişahısın; hem karaya, hem de denize ayak basarsın. Ruhça, “Onları denizde taşıdık”sın, “Onları karada taşıdık”tan ileri sür/koş. Meleklerin karaya doğru yolu yoktur; hayvan cinsinin de denizden haberi yoktur. Sen bedenle hayvan, canla meleksin; böylece hem yeryüzünde, hem gökyüzünde gidersin. Görünüşte “Sizin gibi” beşerdik, “Ona vahyolunur” (Kur’ân-ı Kerim, Kehf, 18/110) gönliyle görücüdür. Toprak beden, yeryüzüne düşmüştür, ruhuysa bu yüce felekte dolaşmakta. Ey oğul! Biz hepimiz su kuşlarıyız. Bizim dilimizi tam olarak deniz bilir. Öyleyse Süleyman denizdir, bizse kuş gibiyiz; Süleyman’da ebediyete kadar dolaşmaktayız. Süleyman’la denize ayak bas da su, Davud gibi yüz zırh yapsın. O Süleyman herkesin önünde bulunmaktadır; fakat kıskançlık göz bağlayıcı ve büyücüdür. Bu şekilde o bizim önümüzde, ama cehalet, uykululuk ve gevezelikten dolayı biz ondan ümitsiziz. Susuz kişi gök gürültüsünün, saadet bulutunu çektiğini bilmeyince gök gürültüsü başını ağrıtır. Onun gözü akan ırmakta kalmıştır; gökyüzü suyunun zevkinden habersizdir. Himmet bineğini sebeplere doğru sürer; çaresiz sebepleri yaratandan gözü perdeli kalır. Sebepleri yaratanı açıkça gören, dünyadaki sebeplere nasıl gönül verir.” (Mevlânâ 2009: 282-283).

1.2.“Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” Hikâyesi

Mesnevî’nin 5. cildinde yer alan “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” hikâyesi, araya başka bir hikâye girdiği için iki bölüm olarak anlatılır. Hikâyenin ilk kısmı 833-844. beyitler, kalanı ise 908-930. beyitler arasında yer alır. Hikâye şöyledir:

“Ceylan yavrusunun eşeklerin ahırına hapsedilmesi hikâyesi; eşeklerin o yabancıyı bazen savaşıarak, bazen alaya alarak kınamaları; onun, kendi gıdası olmayan kuru samana yakalanması; bu, dünya ehlinin, arzu ve şehvet sahiplerinin arasındaki Allah’ın has kulunun vâsıfıdır. Çünkü “İslam garip başladı ve garip olarak dönecek; gariplere ne mutlu!” Allah’ın elçisi doğru söyledi.

Bir avcı bir ceylan avladı; onu acımasızca ahıra koydu. Ceylanı, zalimler gibi inek ve eşeklerle dolu bir ahıra hapsetti. Ceylan korkuyla her tarafa kaçıyordu. Avcı, gece o eşeklerin önüne saman döktü. Her inek ve eşek, açlık ve iştahla samanı şekerden daha iyi yiyordu. Ceylan bazen o taraftan bu tarafa kaçıyordu; bazen saman dumanı ve tozundan yüzünü çeviriyordu. Zıddıyla bir araya konulan kişi için bu ceza ölüm gibi düşünülür. Süleyman da dedi: “O hüdhüd ayrılması için geçerli bir özür dilemezse, onu öldürürüm yahut hesap edilenden öte ağır bir azapla ona azap ederim.” Dikkat et! Ey güvenilir kişi! O azap hangisidir? Cinsinden başkasıyla bir kafeste bulunmak. Ey beşer! Bu bedenle azap içindesin. Ruh kuşun, başka bir cinsle hapsedilmiş. Ruh doğandır, mizaçlarsa karga; karga ve baykuşlardan yaraları vardır. Sebzoar şehrindeki Ebû Bekir isimli biri gibi; onlar arasında ağlayıp inler hâlde kalmıştır.

Hikâye: Muhammed Hârezmşah bütün halkı Rafizî olan Sebzoar şehrini aldı. Halk, canlarının başışlanmasını istedi. Onlara, “Bu şehirden Ebû Bekir isimli birini hediye olarak önüme getirdiğinizde başışlarım.” dedi.

(...)

Bu dünya Sebzoar’dır; Hak adamı da bu yerde kayıp ve karanlıktadır. Hârezmşah, -temsilen- yüce Allah’tır; bu rezil kavimden gönül istiyor. – Peygamber- dedi: “Allah sizin suretinize bakmaz.” O zaman işinizde bir gönül sahibi arayın. -Hak buyuruyor:- “Ben, gönül sahibiyle sana bakarım; secde görüntünün ve altın dağıtmanla değil.” Sen gönülünü gönül sandın, gönül sahibi aramayı bıraktın. Bu yedi sema gibi yedi yüz gök olsa gönle girer, kaybolup saklanır. Böyle gönül parçalarına gönül deme; Sebzoar’da bir Ebû Bekir ara. (...) Cansız değilsen gönül sahibi ara. Sultana zıt değilsen gönül cinsi ol. Riyası sana hoş gelen kişi senin velindir/dostundur; Allah’ın özel kulu değildir. Senin huyun ve mizacına göre yaşayan kişi, senin tabiatına göre velidir, peygamberdir. Git, hevesini bırak; böylece kokun olur ve o güzel koku senin için koku arar. Heves

koşturmakla beynin bozulmuştur. Misk ve amber kokuları beynine göre değerlidir. Bu sözün sınırı yoktur; bizim ceylanımızsa ahırda bir yerden bir yere kaçıyor.

Ceylan ve eşek ahır hikâyesinin kalanı

O göbeği hoş kokulu, seçkin ceylan, eşek ahırında günlerce işkencedeydi; balığın kuruluktan ıstırap ve can çekişme hâlinde olması gibi; gübre ile misk'in bir hokkada azap içinde olması gibi. Bir eşek ona diyordu: "Bu hayvanların babasının, padişahlar ve beyler kişiliği var, susun!" Diğeri alay ediyordu: "Gelgitte inci elde etmiş, nasıl ucuza verir?" Bir eşek de diyordu: "Bu naziklikle padişah tahtı üzerinde oturup yaslanın." Bir eşeğin karnı şişti ve yemekten geri durdu. Sonra davet usulüncce ceylanı çağırdı. Ceylan başını, "Hayır, git filan. İştahım yok, güçsüzüm." şeklinde yaptı. -Eşek- ona "Biliyorsun, nazlanıyorsun veya arından dolayı çekiniyorsun." dedi. -Ceylan- kendi kendine dedi: "O senin yiyeceğindir; onunla senin uzuların diri ve tazedir. Ben çayırlığa alışkınım; tatlı su ve bahçelerde dinlenirim. Kader bizi azaba attıysa da, o huy ve güzel tabiat nasıl gider? Yoksul olduysam da yoksul yüzlü nasıl olurum? Elbisem eskidiyse de ben yeniyim. Sümbül, lale ve reyhanı dahi binlerce nazla ve hoşlanmayarak yedim." -Eşek- "Evet; lâf et, lâf, lâf. Yabancı yerde çokça boş konuşulabilir." dedi. -Ceylan- dedi: "Göbeğim bizzat tanıklık ediyor; ödağacını ve amberi umursamıyor. Ancak bunu kim dinler? Burun sahibi. Pislik seven eşeğe o haramdır. Eşek yolda eşek pisliği koklar. Bu topluluğa nasıl misk sunarım." O şefaati istenen Peygamber bunun için "İslâm, dünyada gariptir." sözünü söyledi. Çünkü melekler onun zatiyla dost olsalar da akrabaları dahi kendisinden kaçır. Halk, suretini aynı cins görür; ancak kendisinden o kokuyu alamazlar. İnek görüntüsü içindeki bir aslan gibi; ona uzaktan bak, ama inceleme. İncelersen, beden ineğini terk et; çünkü o aslan huylu, ineği parçalar. İnek tabiatını, başından çıkarır; hayvan huyunu hayvandan koparıp alır. İnek olsan, onun yanında aslan olursun; sen ineklikle hoşsan, aslanlık arama." (Mevlânâ 2009: 596-599).

2. "Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi" ve "Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi" Hikâyesine Göre İnsan

Mevlânâ; çocukluğu, yetişmesi, eğitimi İslam dini ve tasavvufu etkisinde olmuş mutasavvıf bir şairdir. *Mesnevî*'de geçen "Tavuğun

Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi” ve “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” hikâyesinde insanın mahiyeti ve üstün yetenekleri din ve tasavvuf çerçevesinde ele alınır. Kahramanları hayvanlar olan bu hikâyelerde verilmek istenen ileti, hemen hemen aynı tematik çerçevede ele alınarak okuyucuya ulaştırılır; eserlerde kendi cinsinden farklı olanlarla bir arada bulunmak zorunda kalan hayvanların çektiği sıkıntılar anlatılırken insanın tezatlarla örülü mahiyeti ve üstün yetenekleri ortaya konulur. Zira söz konusu *Mesnevî* hikâyelerinde anlatının bir de hakikat boyutu vardır. Mevlânâ, hayvanları misal göstererek hangi hakikati göstermek istediğini bu eserlerde açıkça ifade eder. Esas itibarıyla, kahramanları bu şekilde hayvanlardan oluşan, hayvanların kişileştirildiği hikâyeleri Hintli yazar Beydaba’ya kadar götürmek mümkündür. Yazarın dünyada ilk fabl örneği olarak kabul edilen *Kelile ve Dimne* adlı eseri asırlar boyu Doğu ve Batı edebiyatlarında hayvan hikâyelerinin esin kaynağı olmuştur.

2.1. Hikâyelerin Şekil ve Üslup Özellikleri

Varlıkta birlik anlayışını gerçek veya hayalî hikâyelerle dile getiren *Mesnevî*’de hayvanların teşhis ve intak sanatlarıyla konuşurduğu hikâyeler önemli bir yer tutar. Uzun soluklu, ilk bakışta farklı konu, tema ve olaylar etrafında oluştuğu izlenimi veren *Mesnevî* hikâyeleri aslında birbirine sıkı sıkıya bağlı, organik bir yapı sergiler. Bu anlamda, çalışmamıza konu olan “Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi” ile “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” hikâyesi *Mesnevî*’de farklı yer ve bağlamlarda söz konusu edilmiş hikâyeler olsa da aralarında konu, kahramanlar ve ileti açısından bir birlik vardır. Adeta, “Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi”nde öz olarak ortaya konan konu “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” hikâyesinde tahkiye üslubu ile somutlaşır; ikinci hikâyeye, birincisini tamamlar. Bununla birlikte söz konusu hikâyelerin tahkiye üslubu içerisinde bir sonuca bağlandığını söylemek mümkün değildir. Zira her iki hikâyede de aslanan temsil ve karşılaştırma yoluyla nasihat vermedir. Amaç elde edildikten sonra kahramanların olay örgüsü içerisindeki son durumu Mevlânâ için bir önem arz etmez.

Kur'an'da önceki kavimlerin başından geçenler, peygamber kıssaları sıklıkla tekrarlanır. Özellikle Hz. Musa, Hz. İbrahim gibi büyük peygamberlerin kıssaları hemen her surede nazara verilir. Tahkiye ve temsillerle ortaya konan bu tarz bir anlatım özelliği kırk vecihle mucize olan Kur'an'ın i'cazının bir parçasıdır. İlhamını Kur'an'dan alan *Mesnevî*'de hikâye ve temsillerle anlatım önemli bir yer tutar. Ayet ve hadislerin açıklamaları, dinî tasavvufî hakikatler gerçek ya da hayalî hikâyelerle daha somut, akılda kalıcı ve etkili bir şekilde okuyucuya ulaştırılır (Güllüce 2008: 132-133). Mevlânâ, insanın mahiyeti ve üstün yeteneklerini ele aldığı "Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi" ve "Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi" hikâyesinde hayvan hikâyeleri ile ortaya koyduğu temsiller aracılığıyla insanı beden ve ruh bütünlüğü içinde ele alıp ona ruhsal yönünü hatırlatır. Hikâyelerde anlatım tekniği bakımından açıklama ve karşılaştırma ön plandadır. Bu doğrultuda, hikâyelerde İslam dininin en temel kaynaklarından olan Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamber'in hadislerinin kaynak ve tanık olarak kullanıldığı görülür. Bu durum, bir İslam âlimi ve mutasavvıfı olarak Mevlânâ'nın İslam dünyasındaki etkisi ve gücünün altında yatan en önemli sebeptir. Hüseyin Güllüce'nin dediği gibi "*Mevlâna bu büyük eserinde Kur'an ve onun açıklayıcısı konumunda olan Hz. Muhammed'in izahlarını, devamlı ön planda tutmuş ve derin bir inanışla bunlara bağlı olduğunu hissettirmiştir. Öyle ki; Mesnevî'yi Kur'an'ın şiir dili ile oluşturulmuş, manzum tefsiri şeklinde düşünmek pekâla mümkündür. Mevlâna Mesnevî aracılığı ile öğrettiği Allah'a vuslat yollarını, âyetlerden çıkararak, hadis-i şeriflerle desteklemiş ve bunları ince edebî üslûplarla açıklamıştır.*" (Güllüce 2007: 29).

Mesnevî'sinde belli bir plâna göre hareket etmeyen Mevlânâ, çoğu zaman bir hikâyeyi anlatırken çağrışımların etkisiyle başka bir hikâyeyi hatırlayıp onu anlatmaya koyulur, peşine başka bir olaya geçer. Bu bağlamda Mevlânâ, "Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi" hikâyesini anlatırken ruhu, bütün halkı Rafizî olan Sebzar şehrindeki yalnız ve perişan kalmış Ebu Bekir isimli kişiye benzetir. Ceylanın hikâyesini yarıda keser, gönlün önemini açıklamak ve gönül ehli insanlara değinmek için Harezşah Muhammed Alp Uluğ'un bütün halkı Rafizî olan Sebzar şehrinin aldıktan sonra halkın canlarını bağışlamak için o şehirden Ebu Bekir isimli birini hediye olarak istemesini hikâyeye eder. Ardından, ceylan ve eşeklerin hikâyesini hatırlar ve dönüp

onu bitirir (Bkz. Mevlânâ 2009: 597-599). Şairin bu tutumu anlatıyı parçalayan olumsuz bir durum gibi görünse de aslında okuyucuda merak unsurunu diri tuttuğu için bu anlatım özelliğinin esere sürükleyicilik kattığını söylemek mümkündür. Benzer durumlar *Mesnevî*’deki diğer hikâyeler için de geçerli olup eserde iç içe geçmiş hikâyelerin oluşturduğu bir kompozisyon kendini gösterir.

2.2. Hikâyelere Göre Mevlânâ’nın İnsana Bakışı

Kâinatta her şeyin bir yönüyle kendisine baktığı insan, diğer varlıklar arasında ayrı bir yere sahiptir. Bir kutsî hadiste yüce Allah kendisini “kenz-i mahfî”, gizli bir hazine olarak tarif eder; bilinmek ve tanınmak istediği için âlemleri yarattığını bildirir. Yarattıklarında Allah’ın en parlak tecellisi insandadır. İnsan, dinî ve tasavvufî öğretilerde “mikro kozmos” yani kâinatın küçültülmüş bir örneği kabul edilir. Başka bir kutsî hadise göre âlemi insan için yaratıp onun hizmetine sunan Allah, insanı da kendisine ibadet etmesi için yaratmıştır (Schimmel 2004: 204). İnsan, kâinatın bir misal-i musaggarı olarak sahip olduğu üstün özellikleri ve sorumlulukları ile önemlidir. Bu anlamda, eski çağlarda tapınak duvarlarına yazılmış olan “Kendini bil!” emrinin de işaret ettiği gibi insanın kendini tanınması, üstün yaratılış gayelerini gerçekleştiribilmesi için ilk ve en önemli adımdır. Yaratıcının kendi ruhundan üfürdüğü insan, Mevlânâ’ya göre yüksek bir ruh ile çamur ve balçıktan oluşan aşağı bir bedenden ibarettir. Ruh ve beden, insanda iki zıt unsur olarak hükmeder. Beden-ruh çatışması içindeki insanı, ruhlar âleminde ayrılan ruhun bedende hapsoluşunun verdiği hüznü başta ney metaforu olmak üzere *Mesnevî*’nin ilk beytinden itibaren türlü ilgi ve sebeplerle tasvir eden Mevlânâ, “Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi” ve “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” hikâyesinde insanı beden ve ruh yönleri ile ele alıp ona ruh kanadından gelen yüksek gayeleri ve üstün yeteneklerini hatırlatır.

“Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi” insanın mahiyetini açıklamaya yönelik temsili bir hikâyedir ve doğrudan kaz yavrularına hitapla başlar: *“Tavuk, seni kanadı altında dadı gibi yetiştirdiyse de kaz yumurtasıdır. Senin annen o denizin kazıdır; dadınsa topraktır ve kara sever. Gönlünde bulunan deniz isteği, canının o tabiatı annendendir. Senin kara*

isteğın, bu dadıdadır; dadiyı bırak, çünkü kötü görüşlüdür. Dadını karada bırak ve koş; kazlar gibi mana denizine gir. Annen, seni sudan korkutursa sen korkma ve çabuk denize doğru koş. Sen kazsın, karada ve denizde dirisin; tavuk gibi kümesi kokmuş değilsin." (Mevlânâ 2009: 282). Hikâyede tahkiyeden çok kaz ve tavuğa benzetilen insana nasihat hâkimdir. Bir tavuğun kaz yumurtaları üzerine kuluçkaya yatıp kaz yavrularını yetiştirmesi halk arasında bilinen bir durumdur. Bu sıradan ve basit olay herhangi bir kurguya gerek duyulmaksızın doğrudan okuyucuya aktarılır. Temel çatışma ise bir tavuk gibi yetişen kaz yavrularının özünde bulunan su tutkusudur. Onlar tabiatlarında olan su tutkusu ile suya yaklaştıkça anneleri olan tavuk onları korkutur, sudan alıkoyar. Dolayısıyla kaz yavruları bu durumda bir yandan başta anneleri olmak üzere içinde yetiştikleri tavuk cinsi ile çatışırken bir yandan da kendi özlere ile çatışırlar. Çatışmanın sona ermesi ise kaz yavrularının kendilerini tanımalarına yani annelerinin gerçekte bir kaz olduğu bilincine varmalarına bağlıdır. Bu sebeple Mevlânâ hikâyeye kaz yavrularına seslenerek başlamıştır.

Mevlânâ, "Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi"nde tavuk ve kaz arasındaki benzerlik ve farklılıklardan yola çıkarak "Sen kazsın, karada ve denizde dirisin; tavuk gibi kümesi kokmuş değilsin. Su kuşusun dilinden tam olarak deniz anlar." (Mevlânâ, 2009: 282) sözleriyle insanın mahiyetini ortaya koyar. İnsan, dünya toprağı üzerinde yeşeren bir tür olmakla birlikte kabiliyetleri sadece bu dünyaya yönelik değildir. Nitekim Mevlânâ'nın ifadesiyle "dilinden tam olarak denizin anlayacağı" insan bir yönüyle ebediyete aittir. "Deniz" hiç bitmeyecekmiş hissini veren uçsuz bucaksız yaratılışıyla ebediyet ve sonsuzluk âlemine işaret eden bir imgedir. Tavuk, insanı kanadı altında yetiştiren bu dünyadır; kendi yumurtalarından başka yine görünüşte onlara benzeyen kaz yumurtalarına da dadılık eder, onları büyütür. Kaz yavruları yumurtadan çıktıktan sonra tavuğun terbiyesi altında dünya hayatına alışırlar fakat gönüllerinde hep denize karşı bir istek vardır. Hikâyedeki toprak ve tavuk imgeleri insanın bedensel, deniz ve kaz imgeleri ruhsal özelliklerine denk düşer. Dolayısıyla hikâyenin beden-ruh çatışması üzerine kurulduğunu söylemek yanlış olmaz. Mevlânâ'ya göre insan, beden ve ruh gibi iki zıt unsurun birleşmesinden meydana geldiği için bir gerilim içerisindedir. Gerilimin sona ermesi insanın beden ve ruh çatışmasını aşıp huzura kavuşmasına bağlıdır (Bayraktar 2006: 2, 4). İnsan bedeni sürekli

bir değişim içindedir, oysa ruh değişmez; insanı insan yapan her an değişen, yok olan bedeni değil, ebedi ve değişmez olan ruhudur (Bkz. Abidin Paşa 2007: II/598-600). İnsan, bedensel özelliklerinin gereği olan istek ve arzularından sıyrılıp ruhun istek ve arzularına yaklaştıkça olgunlaşır, yaratılışının yüksek gayelerine ulaşır. Bu şekilde; ilim, irfan ve aşk ile ilerleyen insanın mertebesi insanlık âleminin sınırlarını aşar, melekîyet derecesine yaklaşır.

Kaz yavruları insanı temsil eder. İnsan ebed için yaratılmıştır, maddî ve manevî varlığı ile sonsuz âleme bakar, ebediyet olmadan insanın yüksek yaratılışı anlaşılabilir. Mevlânâ “*Ey oğul! Biz hepimiz su kuşlarıyız. Bizim dilimizi tam olarak deniz bilir. Öyleyse Süleyman denizdir, bizse kuş gibiyiz; Süleyman’da ebediyete kadar dolaşmaktayız.*” (Mevlânâ 2009: 283) diyerek insanın yüksek yaratılışına işaret eder. Mevlânâ, hayvanlar âleminden aldığı ilhamı Kur’an ayetlerinin tanıklığında sürdürerek düşüncelerini açıklamaya devam eder. Bu bağlamda İsrâ suresinin “*Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.*” (Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî 2007: İsrâ, 17/70) ayetini yorumlar: “*‘Âdemoğlunu yücelttik’ padişahısın; hem karaya hem de denize ayak basarsın. Ruhça, ‘Onları denizde taşıdık’sın, ‘Onları karada taşıdık’tan ileri sür/koş. Meleklerin karaya doğru yolu yoktur; hayvan cinsinin de denizden haberi yoktur. Sen bedenle hayvan, canla meleksin; böylece hem yeryüzünde, hem gökyüzünde gidersin.*” (Mevlânâ 2009: 282). Yüce Allah, insanı en mükemmel şekilde yaratmış, insanın maddî ve manevî varlığını yaratılmışların birçoğundan üstün kılmıştır. “Eşref-i mahlûkât” yani yaratılmışların en şerefli olan insanın bedensel üstünlüğü yanında kendisine ihsan olunan akıl, kalp, duygu, düşünce gibi yetenekleri sebebiyle âlemde özel bir yeri vardır. Bu anlamda, Mevlânâ insanı hayvan ve melek arasında konumlandırır; insanın bedeniyile hayvan, ruh ve canıyla melek olduğunu belirtir.

Mevlânâ, tavuk ve kaz yavrularından misal vererek insanın mahiyetini açıkladığı “Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi”ni *Mesnevî*’nin ilerleyen beyitlerinde “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” hikâyesi ile açar, adeta başladığı hikâyeyi tahkiye üslubuyla yeniden yazar, tamamlar. Hikâyenin başında Mevlânâ, “*Ceylan*

yavrusunun eşeklerin ahırına hapsedilmesi hikâyesi: eşeklerin o yabancıyı bazen savaşıarak, bazen alaya alarak kınamaları; onun kendi gıdası olmayan kuru samana yakalanması; bu, dünya ehlinin, arzu ve şehvet sahiplerinin arasındaki Allah'ın has kulunun vâsıdır." (Mevlânâ 2009: 596) diyerek ceylan ve eşekten muradının ne olduğunu açıkça söyler. Eşek ve ceylan arasındaki doğal farklardan faydalanarak dünya ehli ile gönül adamlarının hâlini, dolayısıyla beden ile ruhu karşılaştırır.

"Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi" hikâyesinde bir avcı, avladığı ceylanı inek ve eşeklerle dolu bir ahıra hapseder. Ceylan, korkuyla bir o yana bir bu yana kaçır; inek ve eşekler avcının döktüğü samandan iştahla yerken o, samanın tozundan rahatsız olur. Bu noktada Mevlânâ, "Zıddıyla bir araya konulan kişi için bu ceza ölüm gibi düşünülür." (Mevlânâ 2009: 596) diyerek ceylanın durumuna tercüman olur ve "Dikkat et! Ey güvenilir kişi! O azap hangisidir? Cinsinden başkasıyla bir kafeste bulunmak. Ey beşer! Bu bedenle azap içindesin. Ruh kuşun, başka bir cinsle hapsedilmiş." (Mevlânâ 2009: 597) sözleriyle insana seslenir. Mevlânâ'ya göre ruh doğandır, mizaçlarsa karga; ruh doğanın, karga ve baykuşlarla aynı kafeste bulunması sonucu yaraları vardır. Hikâyede insanın ruh kanadından gelen üstün yeteneklerine dikkat çekilir. Ceylan yavrusu, tabiatının gereği olan saman yememesi hatta samanın tozundan rahatsız olması sebebiyle eşeklerin alay konusu olur, eşek ahırında günlerce işkence çeker. Eşekler, ceylan yavrusunu kendilerine kıyaslar ve saman yememesine anlam veremezler. Oysa eşeklerin "Bu naziklikle padişah tahtı üzerinde oturup yaşlansın." diyerek alay ettikleri ceylan yavrusu kendisi hakkında yeterli farkındalığa sahiptir: "Ben çayırılığa alışkınım; tatlı su ve bahçelerde dinlenirim. Kader bizi azaba attıysa da, o huy ve güzel tabiat nasıl gider?... Eşek yolda eşek pisliği koklar. Bu topluluğa nasıl misk sunarım." (Mevlânâ 2009: 599). Mevlânâ'nın "göbeği hoş kokulu, seçkin ceylan" ifadeleriyle tavsif ettiği ceylan yavrusu, hikâyede gönül ehli veliler ve peygamberleri karşılar. Ceylanın eşekler arasında anlaşılması, Hz. Muhammed'in "İslam garip başladı ve garip olarak dönecek; gariplere ne mutlu!" hadisiyle ilişkilendirilir. Zira Hz. Peygamber meleklerle dost olsa da en yakın akrabaları onu kendileri gibi görür, elçi olma vazifesindeki üstün yeteneklerini anlayamadıkları için inkâr ederler (Mevlânâ 2009: 596, 599).

Hikâyelerde hayvanlar, teşhis ve intak sanatları kullanılarak insana ait özelliklerle verilir. Kaz yavruları ve ceylan yavrusu türlerinin farklı olmasından dolayı yaratılışlarının gereği olan farklı özellikleri sebebiyle içinde buldukları grup tarafından yadırganırlar. Bilhassa “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” hikâyesinde ceylanı yadırganmanın ötesinde hakarete uğrayıp incitildiği görülür. Söz konusu hayvanların özellikleri şunlardır: Kaz; anatidae familyasına bağlı, ortak adı ördek olan kuşların bir üyesi olup “uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan” (Türkçe Sözlük 1998: II/1254) bir kuştur. Hem karada hem suda yaşayabilen, iyi birer yüzücü olan kazlar aynı zamanda uçabilirler. Tavuklar kısa mesafede uçabilirken kazlar çok iyi uçan göçmen kuşlardır. Eşek ve ceylan sureten birbirine benzese de esasen çok farklı türlerdir. Eşek “atgillerden, uzun kulaklı binek ve hizmet hayvanı” olup mecazen “kaba, yeteneksiz, inatçı kimse” (Türkçe Sözlük 1998: I/733) için kullanılan bir tabirdir. Ceylan ise “çift parmaklılardan, boynuzluların familyasından, çöllerde yaşayan, çok hızlı koşan, gözlerinin güzelliği ile tanınan, ince bacaklı, zarif, memeli hayvan” (Türkçe Sözlük 1998: I/401)dir.

Her canlının yaratılışı hikmetlidir, kendine has özellikleri ile hayatın içinde önemli vazifeleri yerine getiren hayvanları bu açıdan karşılaştırmak mümkün olmasa da Mevlânâ, yaratılmışların en şerefli olan insana nasihat etmek için hayvanlardan temsil getirir, onları karşılaştırır. Eserlerde kaz, tavuk ile; ceylan, eşek ile karşılaştırılırken bu hayvanların biyolojik özellikleri ile beraber estetik güzelliklerinin de ön planda tutulduğunu söylemek mümkündür. Tavuk ve eşek ehlileştirilmiş hayvanlardır; kümes hayvanı olan tavuk, yumurtası ve eti için beslenir, eşek de binek ve yük hayvanı olarak insanın hizmetindedir. Dolayısıyla bu hayvanlar, insanların onlar için yaptığı kümes ve ahır denilen kapalı ve sınırlı mekânlarda yaşar. Ehlileştirilmiş türleri de olan kazların içinde yaban kazları hem karada hem denizde yaşayabilmeleri, ayrıca uçabilmeleri sayesinde tavuğa göre çok daha özgürdür. Vahşi ve ürkek bir hayvan olan ceylan sonsuzluğu çağrıştıran çöllerde yaşar, bu yönüyle o da kazlar gibi özgürdür. Zarif bir hayvan oluşu, özellikle gözlerinin güzelliği ve bazı türlerinin göbeğinde misk denilen güzel kokunun bulunması onu eşekten farklı kılan özellikler arasında sayılabilir.

Hayvanların sembolik bir değerinin bulunduğu hikâyelerde Mevlânâ, hayvanları biyolojik özellikleri ve hikâyedeki sembolik değerleri üzerinden bir karşılaştırmaya tabi tutar. Eserlerdeki başlıca kahramanları ve karşıladıkları sembolik değerleri şu şekilde tablolaştırabiliriz:

<i>Eser</i>	<i>Kahramanlar</i>	<i>Hayvanların Karşıladığı Sembolik Değerler</i>
"Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi"	Kaz yavruları, tavuk	Kaz: Ebed, insanın ruhsal yanı Tavuk: Dünya, insanın bedensel yanı
"Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi"	Ceylan yavrusu, eşekler	Ceylan: Başta peygamberler ve veliler olmak üzere gönül ehli insanlar Eşek: Dünya ehli insanlar

Mevlânâ'nın eserleri, İslam tasavvufu ve vahdet-i vücûd nazariyesinin güçlü etkileri altında vücuda gelmiştir. Dolayısıyla *Mesnevî*'deki diğer hikâyeler gibi söz konusu edilen iki hikâyede de amaç tasavvufî özdür. Tîn suresinde insanın "ahsen-i takvîm" denilen en güzel şekilde yaratılmış olduğu ifade edilir: "İncire, zeytine, Sina dağına ve şu emîn beldeye yemin ederim ki, biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik." (Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli 2007: Tîn, 95/1-5). Bu mükemmeliyet insanın hem beden hem de ruh boyutu için geçerlidir. Mevlânâ'ya göre, insan maddî varlığı olan bedeni yanında ruhunu yani manevî varlığını idrak edip o yönde ilerledikçe kâmil insan olur, şerefli yaratılışını bulur.² Yüksek yaratılış gayelerini unutup yalnız

² 18. yüzyılda "Efendimsin, cihânda i'tibârım varsa sendendir" dizeleriyle Mevlânâ'ya seslenen ve her vesileyle ona olan bağlılığını dile getiren Mevlevî Şeyh Gâlib, Mevlânâ ile aynı anlamsal düzlemde insanı âlemin çekirdeği ve kâinatın gözbebeği olarak görür. Şeyh Gâlib'e göre insan, Allah'ın tecelli ettiği gönül denilen manevî idrake sahip olduğu için tılsımlı bir hazinedir:

*Ey dil ey dil yine bu rütbede pür-gamsın sen
Gerçi vîrâne isen genc-i mutalsamsın sen*

biyolojik ihtiyaçları için yaşadığı sürece bir hayvandan farkı olmadığı gibi iradesini kötü yönde kullanır, zulmederse ayetin de işaret ettiği gibi aşığaların aşığısında bir dereceye düşer. Yaratılıştan yeteneklerine sınır konulmayan tek varlık olan insan, İslam tasavvufuna göre kul olma vasfını kaybetmeme şartıyla sınırsız mertebede tekâmül edebilir. Elbette hayvan, insan, hakiki insan ve melek arasında nihayetsiz mertebe bulunur. Ayrıca melekler arasında da küçük bir kar tanesini yeryüzüne ulaştıran bir melek ile dört büyük meleğin mertebesi aynı değildir. İnsanlık âleminin güneşleri ve yıldızları kabilinden olan peygamberler ve onların ışığından feyz alarak olgunlaşan veliler meleklerin birçoğundan ileri bir mertebede bulunurlar. Nitekim insanın yaratılışı noktasında meleklerin itirazına “*Ben sizin bilmediğinizi bilirim.*” ile cevap veren yüce Allah, bir hadise göre Hz. Âdem’i “*alâ suretîhî*” yani kendi suretinde yaratmış, ona eşyanın isimlerini öğretmiştir. Hz. Âdem’i yeryüzünde halifesi olarak yaratan Allah, meleklerle Hz. Âdem’e secde etmelerini emretmiş, İblis dışında tüm melekler ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem’e secde etmiştir (Bkz. Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli 2007: Bakara, 2/30-34). Annemarie Schimmel’in ifadesiyle “*insan, kendilerine isimlerin sırrı açıklanmamış olan ve Allah’a tam bir boyun eğişle ibadet etmekten başka bir şey yapmayan meleklerden üstündür. Oysa insan itaat ile isyan arasında yaptığı seçimden (her ne kadar bu seçim kaderle sınırlandırılmışsa da) zevk alır veya acı çeker. Gökle yerin taşımayı reddettiği emaneti insan yüklenmiştir. Bu emanet; sorumluluk, özgür irade, aşk ya da kişisel olgunlaşma gücü gibi farklı şekillerde yorumlanmıştır.*” (Schimmel 2004: 203-204).

Mevlânâ’ya göre, insanların seçkinleri olan peygamberler ve veliler tıpkı hikâyede anlattığı kazlar gibi su kuşudur ya da tabiri caizse eşekler arasındaki ceylanlardır. Hikâyelerde üstün vasıflarla verilen hayvanlar ve

*Secde-fermâ-yı melek zât-ı mükerremsin sen
Bildiğin gibi değil cümleden akdemsin sen
Rûhsun nefha-i Cibrîl ile tev’emsin sen
Sırr-ı Haksın mesel-i İst-i Meryemsin sen*

*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen
Şeyh Gâlib Divanı, Terc.10/1*

özellikleri, sonsuz ve sınırsız çağrıştıran imgelerle insanın ruhsal yeteneklerine işaret eder, kâmil insanın mertebelerini anlatır. Bu noktada, Mevlânâ'nın insana bakışı İbn-i Haldun'dan farksızdır. İbn-i Haldun, ruh yapıları bakımından insanları üçe ayırır. Buna göre, birinci grupta yer alan insanlar melekleşme noktasına ulaşmaya güç yetiremez; kavraması beş duyu, hayal ve bellek ile sınırlıdır. Bilginler, algı güçleri cismanî çerçevenin dışına çıkamadığı için bu grupta yer alır. İkinci gruptaki insanlar bedensel araçlara gerek duymaz. Bunların algı alanları müşâhedât ya da keşfiyât denilen içsel gözlemlerle alabildiğine genişlemiştir. Veliler bu grupta yer alır. Üçüncü grupta, insanlıktan tümüyle sıyrılabilecek yetenekte yaratılmış peygamberler yer alır. Peygamberler, insan olmanın hem bedensel hem de ruhsal özelliklerini geride bırakıp “anlardan bir an içinde, göz açıp kapayana dek” bilfiil melekiyete yükselir (İbn Haldun 1977: 246-248), hatta melekleri geride bırakan bir dereceye ulaşırlar. Nitekim kelime-i tevhidde adı yaratıcının adı ile anılan son peygamber Hz. Muhammed, Miraç'ta “Bundan sonra ben gelemem. Eğer gelirim kolum kanadım yanar.” diyen yol arkadaşı Cebrail'i geride bırakarak yoluna aşk ile devam etmiş, Allah ile perdesiz görüşmüştür.

Mevlânâ'nın çalışmamıza konu olan iki hikâyesi, özellikle de “Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi”, konusu ve kahramanları bakımından Andersen'in “Çirkin Ördek Yavrusu” masalını akla getirmektedir. Adı masal ile özdeşleşmiş Danimarkalı Hans Christian Andersen'in (1805-1875) dünya klasikleri arasında yer alan “Çirkin Ördek Yavrusu” masalı, kahramanları ve konusu itibarıyla *Mesnevî*'deki bu iki hikâyeye benzemekle birlikte iletisinin doğrudan insanın bu dünyadaki macerasına dair oluşuyla onlardan ayrılır. Çirkin Ördek Yavrusu, içine doğup büyüdüğü toplum tarafından yadırganan bir yabancıнын kendini gerçekleştirme serüvenidir, fantastik ama bir o kadar gerçekçidir. Zamana bağlı olarak olgunlaşma, kişinin kendini tanıması ve yeteneklerini görmesi esasına dayanır. Her ne kadar kahramanın kendini tanıyıp yeteneklerini fark etmesi, sudaki yansımada yani aynada kendini görme motifi ile imgesel bir boyutta ele alınsa da *Mesnevî* hikâyelerindeki asıl öz olan tasavvufî anlam ve ileti onda yoktur. Masalda başına gelenlere sabreden, çektiği acılar sonunda hep hayalini kurduğu bir hayata kavuşan çirkin bir ördek yavrusu anlatılır. O da tıpkı *Mesnevî* hikâyelerindeki kahramanlar

gibi cinsinden başka olanlarla bir arada bulunmak zorundadır. Diğerlerine benzemediği ve çirkin olduğu için dışlanır, hakarete uğrar. Ördekler, insanlar, hatta tüm canlılar tarafından dışlanmış olmanın psikolojisi ile hayal kırıklığı içindedir. Oysa o, kuğulara imrenerek bakar, yüzme tutkusu ile yaşar, her şeye rağmen mücadele eder. Masalın sonunda zor bir kış ile birlikte kötülüğü de geride bırakan, “Kuğu yumurtasından çıktuktan sonra kuluçkaya yatırıldığı yerin önemli olmadığını anlayan” (Andersen 2009: 27) Çirkin Ördek Yavrusu; sabreden, ne olursa olsun hayata umutla bakıp mücadele eden insanların eninde sonunda kazanacağını müjdelere. Mevlânâ ve Hans Christian Andersen iki farklı medeniyetin birbirinden hayli uzak iki temsilcisidir. Mevlânâ’nın *Mesnevî*’de geçen “Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi” ile “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” hikâyesi Andersen’in “Çirkin Ördek Yavrusu” masalından yaklaşık altı asır önce kaleme alınmıştır. Mevlânâ ve eserlerinin Batılılar tarafından çok iyi tanındığı 19. yüzyılda bir masal derleyicisi ve yazarı olan Andersen’in *Mesnevî*’deki hikâyelerden etkilenmesi mümkündür. Zira sanatta etkilenme ve esinlenme her dönemde olmuştur ve sanatçı ve eseri bakımından aldıklarını kendine mal edebildiği ölçüde bir başarı ve ilerleme vasıtası sayılır.

Sonuç

Doğu medeniyetinin yetiştirdiği evrensel boyutta bir mutasavvıf ve şair olan Mevlânâ, 13. yüzyılda Türk-İslam edebiyatının önemli bir temsilcisidir. Mevlânâ’nın eserleri İslam tasavvufu ve vahdet-i vücûd nazariyesinin güçlü etkileri altında vücûda gelmiştir. Onun en tanınmış eseri olan *Mesnevî*’sinde geçen “Tavuğun Yetiştirdiği Kaz Yavrularının Hikâyesi” ve “Ceylan Yavrusunun Eşeklerin Ahırına Hapsedilmesi” hikâyesi insanın mahiyetini ortaya koyan dinî ve tasavvufî birer hikâyedir. Mevlânâ, bu hikâyelerde hayvanlardan misal vererek insana şerefli yaratılışının neticesi olan yüksek yeteneklerini hatırlatır. Bedensel yönleriyle dünyaya sıkı sıkıya bağlı olan insanın önüne ebed için yaratılmış ruh ve gönlünü koyar. Derin ve geniş anlamıyla insan olgusunu kuşatma, onu beden ve ruh yani gönül ekseninde sonsuzluk ölçüleriyle idrak etme bu hikâyelerde Mevlânâ’ya has bir üslup ile kendini gösterir.

KAYNAKÇA

- ABİDİN PAŞA (2007), *Mesnevi Şerhi*, Sad. Mehmet Sait Karaçorlu, (II cilt), İstanbul: İz Yay.
- AHMET EFLÂKÎ (1973), *Âriflerin Menkıbeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, (1. cilt), İstanbul: Hürriyet Yay.
- ANDERSEN, Hans Christian (2009), *Andersen'den Masallar*, Çev. Firuzan Gürbüz, İstanbul: Morpa Kültür Yay.
- BAYRAKTAR, Levent (2006) "Mevlânâ'da Ruh Beden İlişkisi Problemi", *Mevlânâ Araştırma Kültür Sanat Derneği (MAKSAD) 19-21 Aralık Uluslararası Mesnevi Mevlevihaneler Sempozyumu Bildirileri*, s. 111-116.
- BEYDABA (2007), *Kelile ve Dimne*, Ankara: Elips Kitap.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1997), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Yayına Haz. Aydın Sami Güneçal), Ankara: Aydın Ktb.
- GÜLLÜCE, Hüseyin (2007), "Mesnevî'ye Açılan Pencere: İlk On Sekiz Beyit", *Mevlânâ Celâleddin Rûmî 800. Yıl*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yay., s. 29-47.
- _____ (2008), "Mesnevî'de Temsîlî Anlatım ve Hikâye ve Temsillerle Kurân Âyetlerinin Açıklanması", *Erdem*, 50, s. 129-160.
- İBN HALDUN (1977), *Mukaddime I*, Çev. Turan Dursun, Ankara: Onur Yay.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (2014), *Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu*, İstanbul: Büyük Doğu Yay.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî* (2007), Haz. Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıncı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, Ankara: TDV Yay.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (2008), *Türk Edebiyatı Tarihi*, (1. cilt), Ankara: TTK Yay.
- MEVLÂNÂ (2009), *Mesnevî Tam Metin*, Haz. Adnan Karaismailoğlu, Ankara: Akçağ Yay.
- SCHIMMEL, Annemarie (2004), *İslamın Mistik Boyutları*, İstanbul: Kabalıcı Yay.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla ve Ahmet Kartal (2007), *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Şeyh Gâlib Dîvânı* (1994), Haz. Muhsin Kalkışım, Ankara: Akçağ Yay.
- Türkçe Sözlük* (1998), Haz. İsmail Parlatır, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfiyar, Belgin Tezcan Aksu, Seyfullah Türkmen, Yaşar Yılmaz, (II cilt), Ankara: TDK Yay.
- [https:// www.limenya.com](https://www.limenya.com) › Doğa › Hayvanlar (30.09.2016).